

Biblioteka
JANUS

TIM *press*

Biblioteka

JANUS

George Steiner

U zamku Modrobradog

Bilješke za redefiniciju kulture

Naslov izvornika

In Bluebeard's Castle

Some notes towards the redefinition of culture

Copyright © 1971 by George Steiner

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

© za hrvatski prijevod: Giga Gračan

ISBN 978-953-8075-40-7

George Steiner

U zamku
Modrobradog
Bilješke za redefiniciju kulture

S engleskoga prevela

Giga Gračan

Zagreb, 2018.

Što se tiče teorije kulture, mi kanda stojimo gdje i Bartókova Judit
kada zahtijeva da joj budu otvorena vrata u noć.

Za Daniela i Joannu Rose

*Na svaki poraz dokazā pjesnik
odgovara budućnosnom paljbom.*
René Char

ZAHVALE

Želim izraziti zahvalnost Sveučilištu grofovije Kent u Canterburyu i upraviteljima Memorijalne predavačke zaklade "T. S. Eliot", na čiji je poziv sadržaj ove knjige bio prezentiran na predavanjima u ožujku 1971. godine.

Zahvale upućujem i gospođi Carol Weisbrod s Pravnog fakulteta Sveučilišta Yale, koja je uvidom u glavninu nacрта ovoga teksta pridonijela dragocjene ispravke i sugestije.

G. S.

Sadržaj

1		
<i>Le grand ennui</i>		11
2		
Sezona u paklu		35
3		
U postkulturi		63
4		
Sutra		99
Skica o Georgeu Steineru, flaneru prostorima duha (Giga Gračan)		149
Bibliografija		163
Napomena prevoditeljice		167

1

*Le grand ennui*¹

“Bilješke za redefiniciju kulture”: moj je podnaslov namišljen, dakako, kao znak sjećanja na Eliotove *Bilješke...* iz god. 1948. Nije to privlačna knjiga. Sva je tmurna od nedavna barbarstva, ali stvarne izvore i oblike toga barbarstva ova rasprava delikatno ostavlja neodređenima. A ipak, *Bilješke za definiciju kulture*² i dalje su zanimljive. One su, itekako je vidljivo, plod iznimno pronicljiva uma. U ovom svojem tekstu vraćat ću se Eliotovu zazivu reda.

---

1 Prevoditeljica je primijenila *Hrvatski pravopis*. Autori: Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović. Matica hrvatska, Zagreb, 2007. i formulirala bilješke. Citati iz djela hrvatskih izvornih i prijevodnih autora preuzeti su bez pravopisnih intervencija.

Doslovan prijevod Steinerova naslova “The Great *Ennui*” imao bi glasiti “Veliki *ennui*”, što bi – iako gramatički korektno – djelovalo rogobatno, možda čak odbojno. Stoga ovdje prijevod poseže za francuskim atributom *grand*, prepoznatljivim otprve, a pojam *ennui* sâm će autor eksplicirati koju stranicu kasnije.

2 Orig. *Notes Towards the Definition of Culture*, niz članaka što ih je Eliot objavio 1943. u američkom tjedniku *New England Weekly* i pet godina kasnije kao knjigu. Kulturu on prikazuje kao organski, zajednički sustav uvjerenja koji se ne može planirati ili umjetno proizvesti, a kao glavno sredstvo njezina prijenosa vidi obitelj. Tu knjigu smatraju kritikom poratne Europe te obranom konzervativizma i kršćanstva. Prema: *Encyclopaedia Britannica*, 2016.

Nama ne vlada doslovna prošlost, osim, možda, u biloškom smislu. Nama vladaju slike prošlosti. Često one nisu visoko strukturirane i selektivne kao što su to mitovi. Slike i simbolički konstrukti prošlosti otisnuti su, gotovo na način genske informacije, u našem senzibilitetu. Svako novo povijesno doba zrcali se u slici i djelatnoj mitologiji svoje prošlosti ili prošlosti posuđene od drugih kultura. Svoj osjećaj identiteta, svoj nazadak ili svoja nova postignuća ono provjerava sučelice toj prošlosti. Odjeci pomoću kojih neko društvo nastoji odrediti doseg, logičnost i težinu svoga glasa dopiru iz pozadine. Očito, mehanizmi su složeni i ukorijenjeni u difuznim ali vitalnim potrebama za kontinuitetom. Društvo zahtijeva pretke. Gdje ovi nisu prirodno blizu, gdje je neka zajednica nova ili se poslije duga razdoblja raspršenosti ili podređenosti opet okupila, nužno prošlo vrijeme u gramatici bitka biva stvoreno intelektualnim i emocionalnim nalogom. Američki crnci i ovodobni Izrael primjeri su takve "povijesti". No krajnji motiv može biti metafizički. Glavnina povijesti kao da na leđima nosi preostatke raja. U nekom trenutku više ili manje davnih vremena stvari su bile bolje, gotovo zlatne. Među čovjekom i prirodnim okruženjem vladalo je duboko suglasje. Snažnije no ikoja religija pronosi se mit o Padu prvoga čovjeka³. Jedva da postoji civilizacija, možda čak i pojedinačna svijest, koja u sebi ne nosi odgovor na naznake davne katastrofe. U toj "mračnoj i svetoj šumi"⁴

3 Post 3, 1–8. Svi biblijski citati i polazišta za parafraze preuzeti su iz: *Jeruzalemska Biblija*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003⁴.

4 Ovdje nije posrijedi citat, nego plod Steinerove virtuozne asocijativnosti (vjerojatno ga je zbog toga autor stavio u navodnike), povezivanja pisca i omiljene mu teme. Izriječkom spomenuti Eliot objavio je dva eseja o Danteu

negdje se skrenulo pogrešno, nakon čega čovjek mora, u društvenom i u psihološkom smislu, mukotrpno raditi protiv prirodne naravi bitka.

U današnjoj zapadnoj kulturi ili "postkulturi" ta je potraćena utopija silno važna. Poprimila je, međutim, blizak i sekularan oblik. Naš osjećaj nesređenosti, nazadovanja u nasilje, u moralnu tupost; naš čvrsti dojam o temeljnom neuspjehu što su ga u umjetnosti te u milovidnim osobnim i društvenim modusima doživjele vrijednosti; naši strahovi od novoga "mračnog doba" u kojem će sama civilizacija kakvu poznajemo možda iščeznuti ili se ograničiti na arhaično konzervirane otočice – ti strahovi, objavljivani tako neuvijeno i naširoko te bivaju dominantnim klišejem suvremenog ugođaja, svoju snagu, svoju prividnu bjelodanost crpe iz usporedbe. Iza danas zauzetog stava sumnje i samokažnjavanja stoji prisutnost, tako sveprožimuća te prolazi mahom bez propitivanja, jedne posebne prošlosti, jednoga posve osobita "zlatnog doba". Naš doživljaj današnjice, prosudbe, tako često negativne, o našem mjestu u povijesti, neprekidno se natječu s, to mu ime želim dati, "mitom o devetnaestom stoljeću" ili "zamišljenim vrtom široke kulture".

Taj vrt naš senzibilitet smješta u Englesku i zapadnu Europu između cca 1820-ih i godine 1915. Početni je datum konvencionalno neodređen, ali je kraj toga dugog

---

(koga smatra jednim od svojih duhovnih učitelja), prvi – kraći – uvršten u zbirku *The Sacred Wood (Sveta šuma, 1920)* i drugi, otad kanonski, napisan 1929. i uvršten u zbirku *Selected Essays, 1917–1932 (Odabrani eseji)*. Šumu s tim atributima Dante spominje na dva mjesta: u *Paklu (1, 2) selva oscura*, mračna šuma, slika je izgubljenosti, a u *Čistilištu (28, 2) divina foresta*, božanska šuma, nalazi se u zemaljskom raju. Za ovu interpretaciju toga, zapravo ne-citata prevoditeljica zahvaljuje Marku Grčiću.

ljeta apokaliptički precizan. Glavne crte toga krajobraza nepogrešivo su jasne. Visoka i sve viša razina pismenosti /obrazovanosti⁵. Vladavina prava. Bez sumnje nesavršeni, a ipak sve rašireniji predstavnički oblici vladanja. Neometan privatni život u kući, na ulici sve viši stupanj sigurnosti. Nenametano priznanje središnje ekonomske i civilizatorske uloge umjetnosti, znanosti i tehnologije. Ostvarivanje, kadšto ometano ali u težnjama uporno, miroljubive koegzistencije nacionalnih država (uz sporadične iznimke, postizano od Waterlooa do bitke na Sommi). Dinamično, humano regulirano uzajamno djelovanje društvene mobilnosti i stabilnosti snage i običaja u zajednici. Normirani odnosi moći, iako ugođeni tradicionalnim međugeneracijskim buntovništvom, onim između otaca i sinova. Seksualna prosvijećenost, ali na snažnoj, suptilnoj osi dogovornog suzdržavanja. Mogao bih nastaviti. Popis je lako proširiti i unijeti pojedinosti. Želim reći da on upućuje na bogatu i dominantnu sliku, na simboličku strukturu koja nam, ustrajnošću djelatne mitologije, pritiskuje današnju osjećajnost.

Ovisno o svojim interesima, sa sobom nosimo različite komadiće te složene cjeline. Roditelj "zna" za nestalo doba kada su pravila ponašanja bila stroga i djeca se pripitomljavala. Sociolog "zna" za urbanu kulturu koja je u velikoj mjeri imuna na izazove anarhije i iznenadne provale nasilja. Religiozan čovjek i moralist "znaju" za izgubljenу epohu prihvaćenih vrijednosti. Svi mi umijemo prizvati

---

5 Steiner se – što će biti razvidno na mnogim mjestima do kraja knjige – pojmom *literacy* služi kao takoreći kišobranom koji natkriva niz inačica *znanja /obrazovanosti /naobrazbe plus pismenost* u doslovnom i metaforičkom smislu (*matematička pismenost*, npr.). Dakako da prijevod nastoji detektirati onu pravu, no ponegdje će stajati upozorenje na izvornu višeznačnost.

prikladne vinjete: sređeno kućanstvo sa svojim privatnim životom i poslugom; parkovi nedjeljom, ispunjeni doko-licom i sigurnošću; u učionici latinski i u dvorištu koled-ža apostolska profinjenost; prave knjižare i inteligentne debate u parlamentu; ljudi od knjige “znaju”, u posebnu, simbolički strukturiranu značenju te riječi, za vrijeme u kojem je ozbiljna književna i učena produkcija, prodavana po niskoj cijeni, nailazila na širok ili kritički receptivan odjek. I danas⁶ su još živi mnogi za koje se to glasovito oblacima nepomućeno ljeto 1914. proteže unatrag, dugo dugo, u svijet uglađeniji, pouzdaniji, artikuliran humanije no što je to ijedan za koji otada znamo. Studen današnjih nam dana provjeravamo sučelice njihovu pamćenju toga velikog ljeta, a i našem vlastitom simboličkom znanju o njemu.

Zastanemo li i istražimo izvore toga znanja, vidjet ćemo da su često potpunoma književni ili slikovni, da su naše unutarnje devetnaesto stoljeće stvorili Dickens ili Renoir. Slušamo li povjesničare, osobito one na radikalnom krilu, brzo doznajemo da je, u ključnim aspektima, onaj “zamišljeni vrt” puka fikcija. Biva nam objašnjeno da je korica visoke uglađenosti prekrivala duboke rasko-line društvene eksploatacije; da je građanska seksualna etika bila vanjski premaz koji zakriva veliko područje turbulentna licemjerja; da su kriteriji stvarne naobrazbe bili primjenjivi samo na manjinu; da je u dubini tekla međugeneracijska i međuklasna mržnja, premda često ne-čujno; da se sigurnost *faubourga*⁷ i parka izravno temeljila

---

6 Treba podsjetiti da je ova knjiga izvorno objavljena god. 1971. – što ne znači da isti ti mehanizmi nisu na djelu i danas, ali s nekom vremenski bližom godinom za konstruiranje svakom njegove bolje prošlosti.

7 Franc.: otmjeni kvart.